Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

KITOBSEVAR BOLALAR — YURT KELAJAGI

Kamolova Munira
Namangan davlat pedagogika instituti
KMTM-AU-25 guruhi talabasi
“Yangi O‘zbekiston — yoshlar ziyo maskani” kutubxonasi mutaxassisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23630213

Bolaga kitob tutqazishning o‘zi uni kitobxon qilib qo‘ymaydi. U kitobni o‘z xohishi bilan varaqlab, qahramonlar taqdiriga qiziqa boshlaganidagina mutolaa uning hayotidan o‘rin oladi. Ba’zan bunga birgina qiziqarli ertak, ba’zan esa kattalarning farzandi bilan birga o‘qishga ajratgan o‘n daqiqasi sabab bo‘ladi. Kitobga mehr ham, aslida, ana shunday oddiy lahzalardan boshlanadi.

Bolalik — insonda ko‘plab odatlar shakllanadigan davr. Shu paytda kitob bilan oshno bo‘lgan bola so‘zning ma’nosiga e’tibor beradi, voqealarni tasavvur qiladi, o‘qiganlari haqida savol berishga o‘rganadi. Ertak yoki hikoyadagi bir qahramonning xatosi uni o‘ylantirishi, boshqasining ezgu ishi esa quvontirishi mumkin. Bu jarayonda bola nafaqat yangi so‘zlarni bilib oladi, balki odamlarning xatti-harakatiga turli tomondan qarashga ham odatlanadi. Shuning uchun kitobxonlikni faqat ko‘p asar o‘qish bilan o‘lchash to‘g‘ri emas. Muhimi, bola o‘qiganini tushunsin, undan o‘ziga kerakli fikrni ola bilsin.

Kitobga qiziqishning ilk muhiti, shubhasiz, oiladir. Farzandiga «Kitob o‘qi», deb tez-tez aytadigan, lekin o‘zi hech qachon mutolaa qilmaydigan kattalarning nasihati har doim ham samara bermaydi. Aksincha, ota-onaning qo‘lida kitob ko‘rgan bola unga tabiiy qiziqish bildiradi. Kechqurun birga ertak o‘qish, o‘qilgan voqeani suhbat mavzusiga aylantirish yoki haftada bir marta kutubxonaga borish oilaning yoqimli odatiga aylanishi mumkin. Buning uchun qimmatbaho kitoblar jamlanmasi ham, uzoq vaqt ham shart emas; muntazam e’tiborning o‘zi katta ahamiyatga ega.

Yana bir muhim jihat — kitobni bolaning yoshiga va qiziqishiga mos tanlash. Kimdir sarguzashtlarni yaxshi ko‘radi, kimdir hayvonlar haqidagi hikoyalarni, yana kimdir rasmlarga boy ertaklarni yoqtiradi. Kichik yoshdagi bolaga uzun va murakkab asarni majburlab o‘qitish undan kitobni uzoqlashtirishi mumkin. Dastlab qiziqtirgan mavzudan boshlash, keyin esa asta-sekin boshqa janrlarga yo‘naltirish foydaliroq. Bola o‘zi tanlagan kitobni tugatganida his qilgan quvonchi keyingi mutolaaga ham turtki bo‘ladi.

Mutolaa bolalarning yoshiga qarab turlicha tashkil etilishi mumkin. Hali mustaqil o‘qiy olmaydigan bolaga ertakni ifodali aytib berish, rasmlar asosida suhbatlashishning o‘zi ham foydali. Maktab yoshidagi bola esa o‘qigan voqeasini o‘z so‘zlari bilan qayta hikoya qilib berishi, yoqqan jumlasini belgilab qo‘yishi mumkin. Ba’zi bolalar ovoz chiqarib o‘qishni xush ko‘radi, boshqalari esa tinch muhitda mutolaa qilishni afzal biladi. Kattalar ana shu farqlarni sezsa, kitob o‘qish bola uchun majburiyat emas, huzur bag‘ishlaydigan mashg‘ulotga aylanadi.

Ta’lim muassasalarida ham kitobxonlikni quruq topshiriqqa aylantirib qo‘ymaslik kerak. «Nechta sahifa o‘qiding?» degan savol bilan cheklanmay, «Qaysi qahramon senga yoqdi?», «Sen uning o‘rnida bo‘lsang, qanday yo‘l tutarding?» deb so‘rash bolani fikrlashga undaydi. Sinf yoki guruhda kichik kitob suhbatlari o‘tkazish, bolalarga bir-biriga asar tavsiya qilish imkonini berish ham mutolaaga qiziqishni

kuchaytiradi. Bunda har bir bolaning fikrini hurmat qilish muhim: bir asar hammaga birday yoqmasligi tabiiy hol.

Kutubxona esa bola uchun shunchaki kitob olinadigan joy emas. Bu yerda u o‘zi hali bilmagan mualliflar, yangi mavzular va turli dunyoqarashlar bilan uchrashadi. Ayniqsa, kutubxonachining samimiy tavsiyasi ayrim bolalarning ilk sevimli kitobini topishiga yordam beradi. Javonlar orasida mustaqil tanlov qilish, kitobni asrab-avaylash va belgilangan muddatda qaytarish ham mas’uliyatni o‘rgatadi. Kutubxonaga ilk tashrif bolaning xotirasida yoqimli taassurot bo‘lib qolsa, u bu maskanga yana qaytishni istaydi.

Kutubxona bilan bolaning aloqasini mustahkamlash uchun uning birinchi tashrifi ham e’tibordan chetda qolmasligi kerak. Bola qaysi mavzuga qiziqishini so‘rab ko‘rish, yoshiga mos ikki-uchta kitobni ko‘rsatib, tanlovni o‘ziga qoldirish mumkin. U keyingi safar kelganda avval olgan asari haqida iliq suhbatlashish ham oddiy, ammo ta’sirchan yondashuvdir. Kitobxonning didi vaqt o‘tishi bilan o‘zgaradi: bugun ertakni yoqtirgan bola ertaga tarixiy voqealar yoki tabiat haqidagi asarlarga qiziqishi mumkin. Shu bois kutubxona yosh kitobxon uchun doimo yangi kashfiyotlar makoni bo‘lib qolishi lozim.

Bugun bolalar dunyosini telefon, planshet va turli elektron qurilmalarsiz tasavvur qilish qiyin. Bunday sharoitda kitobni texnologiyaga qarshi qo‘yish emas, balki vaqtni oqilona taqsimlashga o‘rgatish lozim. Masalan, ekran qarshisida o‘tkaziladigan vaqtning bir qismini oilaviy mutolaaga ajratish mumkin. Elektron kitob va audiokitoblar ham ayrim vaziyatlarda foydali vosita bo‘la oladi. Biroq kattalarning bola bilan jonli suhbatlashishi, uning savollarini tinglashi va o‘qiganlari ustida birga fikr yuritishi alohida qadriyat bo‘lib qoladi.

Bolaning qo‘liga kitob berilgach, undan darhol katta natija kutish ham xato. Dastlab u bir necha sahifadan keyin chalg‘ishi, tushunmagan so‘zini qayta-qayta so‘rashi mumkin. Bunday paytda tanbeh berish o‘rniga sabr qilish, o‘qishni kichik bo‘laklarga ajratish va qiziqarli joyiga kelganda suhbatni davom ettirish kerak. Asta-sekin bola o‘ziga qulay mutolaa vaqtini topadi. Eng muhimi, u kitobni baho olish yoki kattalarni xursand qilish uchungina emas, o‘zi uchun o‘qiyotganini his etsin.

Kitobxonlikni rivojlantirish uchun katta tadbirlarni kutib o‘tirish shart emas. Mahallada kichik kitob almashish burchagini tashkil etish, do‘stlar o‘rtasida asar tavsiya qilish, oilada «haftaning kitobi»ni tanlash kabi sodda tashabbuslar ham yaxshi natija berishi mumkin. Eng asosiysi, bunday ishlar musobaqa uchun emas, bolaning chinakam qiziqishini uyg‘otish uchun amalga oshirilsin. Har bir bola kitobni turlicha tezlikda o‘qiydi; ularni solishtirish o‘rniga kichik yutuqlarini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘riroq.

Kitobsevar avlodni tarbiyalash — faqat ota-ona yoki o‘qituvchining vazifasi emas. Bu ishda oila, ta’lim muassasasi, kutubxona va mahalla bir-birini to‘ldiradi. Bugun bola bilan birga o‘qilgan bir sahifa, uning fikriga berilgan e’tibor, qo‘liga tutqazilgan munosib kitob kelajakdagi mustaqil qarashlariga zamin yaratishi mumkin. Yurtimiz ertasi haqida qayg‘urar ekanmiz, bolalarga kitobni sevishni buyruq bilan emas, o‘zimizning munosabatimiz va amaliy namunamiz bilan o‘rgataylik. Zero, kitob bilan ulg‘aygan bola savol berishdan, izlanishdan va yangi bilim olishdan cho‘chimaydi.